

Ю. І. Зашкола,
студентка магістратури
факультету іноземних мов
Криворізький державний
педагогічний університет
Науковий керівник:
доктор філологічних наук,
доцент Варданян М. В.

НАЦІОНАЛЬНИЙ КОЛОРИТ УКРАЇНСЬКИХ КАЗОК В АНГЛІЙСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ

Зашкола Ю. І. (наук. кер.: д-р філол. наук, доц. Варданян М. В.).
Національний колорит українських казок в англійських перекладах.

Стаття присвячена особливостям засобів передачі національного колориту українських казок в англійських перекладах. У ній розглянуто три групи українських народних казок: про тварин, соціально-побутова та героїчна. Для виразної передачі національного колориту застосовуються прийоми перекладу: компенсація та вилучення сенсу, транслітерація. При аналізі звертається увага на тематику, образи, мораль та реалії твору. Все це разом допомагає розкрити особливості мислення та культури українського народу.

Ключові слова: національний колорит, етномовний компонент, першотвір, народна казка, реалія.

Зашкола Ю. И. (науч. рук.: д-р филол. наук, доц. Варданян М. В.).
Национальный колорит украинских сказок в английских переводах.

Статья посвящена особенностям средств передачи национального колорита украинских сказок в английских переводах. В ней рассмотрены три группы украинских народных сказок: о животных, социально-бытовая и героическая. Для выразительной передачи национального колорита применяются приемы перевода: компенсация и изъятие смысла, транслитерация. При анализе обращается внимание на тематику, образы, мораль и реалии произведения. Все это вместе помогает раскрыть особенности мышления и культуры украинского народа.

Ключевые слова: национальный колорит, этноязыковой компонент, подлинник, народная сказка, реалія.

Zashkola Yu. (academic mentor Prof. M. Vardanian). The National Flavor of Ukrainian Fairy Tales in English Translations.

The article is devoted to the features of the translation of the national flavor of Ukrainian fairy tales. It considers three groups of Ukrainian folk tales: about animals, social and heroic. For expressive transmission of national flavor in the fairy tales such translation techniques are used: compensation and removal of

meaning, transliteration. In the analysis, the attention is drawn to the theme, images, morality and realities of the fairy tales. All these things together help to reveal the peculiarities of thinking and culture of Ukrainians.

Key words: national flavor, ethnolinguistic component, original work, folk tale, reality.

Постановка проблеми. В українському зарубіжжі ХХ століття, переклади української народної прози англійською мовою займали провідне місце. Під час української еміграції, коли українське населення емігрувало за кордон у пошуках кращої долі, у спробах зберегти свою національну та культурну ідентичність, українські казки активно перекладалися. Ці переклади були покликані розкрити читачам український культурний світ, менталітет, особливості характеру, побуту тощо. Пізнання національного колориту та особливостей інших культур не втрачає своєї актуальності й сьогодні, адже народна творчість завжди спрямована на те, щоб відобразити культурний архетип нації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Переклад української народної казки англійською мовою є дуже кропіткою працею. Перекладачі стикаються з низкою проблем, головна з яких — як передати національний колорит українських казок засобами зовсім іншої мови. Важливо, щоб в уяві читача з'являлися ті уявлення про українську націю, її самосвідомість та культуру, що заковані в першотворі. Так, серед дослідників перекладу української народної казки можна виділити: Н. Кушина [5], Ю. Рудченко [6], А. Северин [7] та ін. Тема дослідження засобів відтворення національного колориту українських народних казок в англійських перекладах наразі ще мало опрацьована. Відомою дослідницею в цьому напрямку є Р. Зорівчак, яка досліджувала концепції передачі національного колориту, етноспецифіки та реалій у перекладах.

Мета статті. Головна увага в цій статті зосереджена на дослідженні особливостей перекладу українських народних казок англійською мовою та засобів передачі національного колориту української культури. В основі аналізу лежать українські народні казки «Рукавичка», «Кирило Кожум'яка», «Правда та Кривда» та їх англомовні переклади «The Mitten», «Kyrylo Koshemiaka», «Truth and Falsehood».

Виклад основного матеріалу. Українцям, як і кожній іншій нації, притаманні свої власні особливості, що відрізняють їх від інших. А. Северин та Л. Дегтярьова зазначають, що національний характер будь-якого народу — це цілісна система з властивою їй ієрархією якостей, рис, що домінують у спонуканнях, думках і діях, культурі, стереотипах поведінки, властивих певній нації [7]. Так, народна

творчість займає провідне місце в реалізації цієї ієрархії, адже саме у творчих здобутках нації закодований архетип справжньої української свідомості.

Як правило, відтворення етномовного компонента першотвору стає неабиякою проблемою при перекладі. Н. Кушина зазначає: «Це тим більше стосується народної казки, де спостерігається зіткнення культур, різних світів, реального й фантастичного, різних часових і просторових вимірів, різних мовних картин світу, надзвичайно своєрідних як при первинному, так і вторинному його моделюванні при відображенні суспільного життя етносу в художніх образах» [5].

Для того щоб простежити втілення та передачу національного колориту українців в англomовних перекладах української народної творчості, ми обрали казки трьох тематичних груп: *казку про тварин* («Рукавичка», «The Mitten»); *соціально-побутову* («Правда та Неправда», «Truth and Falsehood») та *героїчну* («Кирило Кожум'яка», «Курґо Koshumiaka»). Перша тематична група вважається найдавнішою у казковому епосі. Головними героями тут виступають тварини, в основу образів яких покладено алегорію та соціальний підтекст. Соціально-побутові казки, як правило, мають різну тематику. В українському фольклорі вони сформувалися лише в ХІХ ст. Нами була обрана тема суду правди над кривдою. Героїчні казки відносяться до чарівних казок, які були поширені ще в той період, коли людина вірила у свій надзв'язок із природою. Так, у народній казці «Кирило Кожум'яка» простежується мотив змієборства, висвітлюється хоробрість героя, який наділений неабиякою силою, кмітливістю та вдачею.

Переклади українських казок опубліковані в журналі «Веселка». В архіві редакції «Свобода» міститься така інформація: «“Веселка” з'явилася в 1954 році в редакції «Свободи». Свіже число виходило щомісяця, наповнене віршами, оповіданнями, чарівними казками, сценічними картинками-п'єсами, цікавими розповідями і статтями, загадками, сміховинками, дописами з дитячого життя. Сторінки готувалися редакторами у співпраці з письменниками, ілюстраторами і самими читачами — дітьми. “Веселка” була і залишається змістовним джерелом матеріалів для виховання національно-свідомої української молоді» [1]. Ці переклади робилися для дітей української діаспори, які народжувалися за межами України, аби якнайкраще відобразити національний колорит українців, відчуті його особливості та перейняти мораль, яку передають казки. Як слушно наголошувала М. Варданян, «через знання української мови та культури як ознак етносу і відбувається збереження культурної ідентичності, що в контексті

української діаспори мали на меті реалізацію ідеї активного світового українства» [2, с. 24–25].

Передати всі етномовні елементи засобами іншої мови майже неможливо, проте іноді достатньо відобразити головні прояви національного колориту у творах, щоб познайомити читача зі специфікою української нації. Р. Зорівчак зауважує: «Національний колорит — цілком конкретна особливість літературного твору, що може бути виражена більш або менш яскраво і послідовно. З одного боку, вона виявляється в характері і вчинках дійових осіб, з другого — у мовній тканині твору» [4, с. 43].

Насамперед, привертає увагу в англомовних перекладах українських казок передача їх зачину. Зокрема, зачин казки «The Mitten»:

«Ішов дід лісом, а за ним бігла собачка, та й загубив дід рукавичку» [10].

«One day an Old Man went to the woods with his Dog to pick up some twigs. On returning home, he dropped his mitten» [3].

У цьому разі при перекладі використовується прийом *компенсації сенсу*: «за ним бігла собачка» — «he went ... with his dog», «та й загубив дід рукавичку» — «on returning home he dropped the mitten».

У зачині казки «Кирило Кожум'яка» спостерігаємо протилежний прийом компенсації сенсу — *вилучення*:

«Колись був у Києві князь, і була в нього дочка, така розумна та гарна, що й сказати не можна» [8].

«Long, long ago there lived in the city of Kiev a valiant Prince» [3].

Якщо в першотворі про дочку ми дізнаємося з першого речення, то в перекладі ця інформація з'являється пізніше.

У казці «Truth and Falsehood» відбувається *компенсація сенсу* за рахунок того, що першотвір починається з діалогу між Правдою та Неправдою. У той час як переклад демонструє нам інформацію вже в готовому вигляді в самому зачині:

«Раз Правда зустрілась із Неправдою. Здорова, сестрице! — каже Правда Неправді. Здорова була! — відказує Неправда. — Нам по одній дорозі йти, так ходім, коли хочеш, разом» [9].

«One day, as Truth was travelling along a stony road, she met Falsehood and they decided to continue their journey together» [3].

Часові маркери в цих прикладах передаються засобами англійської мови у такий спосіб: «колись» — «long, long ago»; «раз» — «one day».

На нашу думку, національний колорит не порушується у разі недослівного перекладу зачину або заміни деяких часових та просторових маркерів, адже переклад завжди орієнтується на реципієнта. У

цьому разі на дітей українських емігрантів, які народжувалися не на Батьківщині та тільки починали вивчати українську мову. Тому такі зміни та відмінності мають бути.

Наступне, на що потрібно звернути увагу — це на передачу образів казок трьох тематичних груп. Для казки про тварин характерний стилістичний прийом — *римовані повторення*. Наприклад, у казці «The Mitten» *мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-побігайчик, лисичка-сестричка, вовчик-братик, ведмідь-набрідь* при перекладі відповідно передаються так: *Crunch-Munch the Mouse, Hop-Stop the Frog, Fleet-Fleet the Rabbit, Smily-Wily the Fox, Howly-Prowly the Wolf, Grombly-Rumbly the Bear*. До речі, у першотворі був ще *кабан-іклан*, який у перекладі не згадується.

Звернути увагу потрібно ще й на велику кількість звертань, вигуків та запитань у цій казці. Наприклад: «*Хро-хро-хро! А хто-хто в цій рукавичці живе?*»; «*Гу-гу-гу! Як вас багато! А я ведмідь-набрідь. Пустить і мене!*» [10]. Переклад наслідує першотвір та зберігає всі вигуки, звертання та запитання. Часом відбуваються синтаксичні зміни, додавання слів або, навпаки, їх вилучення: «*Hello, good people! Who is living in this mitten?*» [3].

Отже, ми бачимо, що *прийом римованого повторення* використовується при перекладі, наслідуючи першотвір, що допомагає розкрити особливість національного колориту українців, викликати певний круг асоціацій, адже образи цих звірів зустрічаються в багатьох українських казках.

Потрібно зауважити, що для цієї тематичної групи українських народних казок характерний прийом *антропоморфізму*. Як зазначає А. Северин, «антропоморфізм був ґрунтом для стародавньої поезії і народної творчості загалом. Межі антропоморфізму виявляються в образному мисленні, у сучасному мистецтві і літературі, наприклад у байках, казках, де часто різним тваринам і речам приписуються людські властивості» [7].

У героїчній казці «Кирило Кожум'яка» суттєво важливим є образ героя, тенденція до наділення його надприродною силою, що відрізняє його від звичайних людей. Тому тут ми звернемо увагу саме на те, як унаслідуються ця традиція при перекладі:

«... у Києві над Дніпром живе кожум'яка, на ймення Кирило. Як вийде на Дніпро мочити шкури, то не одну несе, а дванадцять разом. Як набрякнуть ті шкури водою в Дніпрі, то я візьму та й учеплюся за них — чи витягне? А йому байдуже: як потягне, то й мене з ними трохи на берег не витягне. Ось того чоловіка тільки мені й страшно» [8].

«... in the city of Kiev by the river Dnipro there lives such a man. When he builds a fire in his grate the smoke goes straight to heaven. And when carrying hides to soak in the river — for he is a tanner — he takes not one but ten hides at one time. As the hides get wet and heavy in the river I swim towards them and snatch them but he pulls back so hard that he nearly drags me out of the river together with the hides. So he is the only man I fear» [3].

У цьому разі, близько до першотвору, переклад передає образ героя в повному обсязі, з усією традиційно закріпленою за ним етнокультурною інформацією. В уяві одразу вимальовується великий мужній герой, який за сюжетом казки приходить на допомогу князівні та рятує її. Ім'я головного героя передається транслітерацією — *Kurylo Koshumiaka*.

У соціально-побутовій казці «Правда та Неправда» образи алегоричні, персоніфіковані. Оскільки алегорія базується на асоціативному сприйнятті явищ та їх переосмисленні, при перекладі постає проблема засобами англійської мови викликати в читача ці асоціації та підтекст, який у них закладений. Важливу увагу приділено опису рис характеру та поведінки персонажів, що будують в уяві читача образ поганого або доброго героя. Так, наприклад:

«*E, ni! Уже цього не буде: я не люблю по правді робить, і ти дурна, що по правді робиш. Не дам, хоч з голоду вмири*» [9].

«*“Never!” answered Falsehood. “I never do what is right and you are silly if you do. I won’t give you anything to eat even if you’re dying of hunger”*» [3].

Це речення чи не найбільше дає нам характеристику образу Неправди. Перекладене воно близько до оригіналу, наслідуючи синтаксис, стилістичне забарвлення та підтекст, що воно містить. Завдяки цьому виникає розуміння проблематики твору, конфлікту між «добром та злом», у якому перемогу здобуває добро. Це також характерна риса українських народних казок, що виховують у читачі такі позитивні якості характеру, як чесність, справедливість, взаємодопомога тощо.

Для того щоб створити адекватну мовну тканину твору при перекладі варто також звертати увагу на *реалії*, які безпосередньо беруть участь у передачі національного колориту. За Р. Зорівчак, реалії — це «моно і полілексемні одиниці, основне лексичне значення яких вміщає традиційно закріплений за ними комплекс етнокультурної інформації, чужої для об'єктивної дійсності мови-сприймача» [4, с. 58]. Дослідниця також класифікує реалії за певними категоріями. Так, у структурному плані виділяються *реалії-одночлени*, *реалії-полічлени номінативного характеру* та *реалії фразеологізми* [4, с. 71]. З історико-

семантичного погляду: *власне реалії* та *історичні реалії* [4, с. 70]. Оскільки реалії безпосередньо допомагають передати національний колорит нації, вони є стильовірними.

Поглянемо на приклад реалії з казки «Кирило Кожум'яка»:

«Він коноплями обмотався, смолою обсмолився, узяв булаву в десять пудів та й пішов до змія» [8].

«He picked up a mace that weighed more than a hundred pounds and went off to fight the dragon» [3].

Відомо, що булава для українського народу — це не просто холодна зброя, але символ влади та мужності козаків, які були відважними воїнами та смілими чоловіками, готовими завжди прийти на поміч слабким та потребуючим допомоги. Недивно, що Кирило Кожум'яка представ перед нами з цією реліквією українського народу, як справжній козак, герой, що рятує князівну. З історико-семантичного погляду, це *історична реалія*, зі структурного — *реалія-одночлен*. Спосіб трансляційного перейменування цієї реалії — *калькування*.

Важливо зазначити, що в журналі «Веселка» є ілюстрація, яка зображує для дітей постать Кирило Кожум'яки, який бореться зі змієм, піднявши над ним величезну булаву. Це допомагає вималювати в уяві юних читачів ще невідомий для них символ української влади.

До *міфологічної реалії* можна віднести образ *змія*, що в англійському перекладі подається, як «*dragon*». В українській міфології існувало повір'я, що змій приносить людині багато шкоди та болю, помаленьку відбираючи в неї життя. Найчастіше за все мова йшла про вогненного змія, ось чому в англійському перекладі казки використовується саме «*dragon*», що в уяві читача відразу вимальовує образ великого, небезпечного вогненного дракона. Тут був віднайдений ситуативний відповідник, тобто був здійснений *контекстуальний переклад*.

Є в цій казці також і *реалія-фразеологізм*: «Билися билися — аж іскри скачуть та луна йде» [8]. В українській фразеології це означає «дуже сильно». У перекладі ця реалія передається так: «The battle between Kyrylo and the dragon raged on so that the earth moaned» [3]. Дослівно можна перекласти як «так, що земля стогнала». У цьому контексті був віднайдений семантико-стилістичний відповідник реалії.

Р. Зорівчак, з погляду перекладача, виокремлює «*явні і скриті реалії*» [4, с. 72]. Останні можуть мати еквіваленти в інших мовах, проте існують певні культурологічні розбіжності в їх сприйнятті. Такою реалією, на нашу думку, у казці «Правда та Кривда» можна вважати «росу», яка була наділена чудодійною здатністю повернути зір. Справа в тому, що ще з часів Київської Русі, коли в українській культурі

домінував язичницький світогляд, українці вірили, що вода — першоматерія світу. Вважалося, що вода взагалі має очисну властивість. У перекладі роса передається відповідним їй еквівалентом — «dew».

Висновки. Проаналізувавши українські народні казки трьох тематичних груп та їх переклади, можна підсумувати, що перекладачі приділяли велику увагу передачі реалій, сенсу, моралі та тематики українського фольклору. Подана в цій статті характеристика казок, уможливує говорити про зображення яскравого національного колориту, культурного світу та архетипу українського народу в англійських текстах, що друкувалися для дітей української діаспори.

Переклади повністю передають проблематику та мораль першотворів, вимальовують чіткі асоціації та образи головних героїв, виховують ті якості, що поважає кожна українська родина.

Перспективи подальших пошуків. Національний колорит українських народних казок є широким полем для різноманітних досліджень. Він включає безліч компонентів. Це й використання різноманітних мовних кодів при перекладі, й мовні, лексичні та стилістичні прийоми, засоби передачі образів, мотивів, тематики твору та реалії. Подальше дослідження в цій галузі завжди було і буде актуальним, адже в умовах тісної міжкультурної комунікації є важливим розуміти та вивчати культурні особливості інших народів та націй.

Список використаної літератури

1. Архів редакції Свобода. URL: <http://www.svobodanews.com/veselka.shtml>
2. Варданян М. В. Культурні коди літератури для дітей української діаспори в перекладах англійською. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2019. Вип. 43. Т. 5. С. 24–26.
3. Веселка журнал для дітей. URL: <https://svoboda-news.com/svwp/veselka/>
4. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англійських перекладів української прози). Львів: Вид-во при Львів. ун-ті, 1989. 216 с.
5. Кушина Н. І. Відтворення етномовного компонента українських народних казок в англійських перекладах. URL: https://revolution.allbest.ru/languages/00323926_0.html

6. Рудченко Ю. В., Сітко А. В. Способи перекладу зачинів і кінцівок українських народних казок. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/40971>
7. Северин А. В. Етноспецифіка та лінгвістичні особливості перекладу казок. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/30842>
8. Українська народна казка «Кирило Кожум'яка». URL: http://kazkar.info/ua/kirilo_kogum_yaka/
9. Українська народна казка «Правда та Неправда». URL: http://nashakazka.org.ua/pages/pravda_ta_nepravda.html
10. Українська народна казка «Рукавичка». URL: <https://kazky.org.ua/zbirky/ukrajinsjki-narodni-kazky/rukavyczka>